

Från idéer om ekonomisk utveckling till lokalt utvecklingsarbete i Norrlands inland

Eskil Ekstedt

Lokal ekonomisk utveckling: förutsättningar och föreställningar

I denna antologi relateras forskares tankar om ekonomisk utveckling, och utvecklingsorganisationers tolkningar av dessa, till det utvecklingsarbete som faktiskt äger rum på lokal nivå. De olika bidragen behandlar verksamhet på flera orter i den norrländska glesbygden och företags organiserade samarbetssträvanden i den medelstora staden Östersund. Det är i första hand relationerna mellan företagen och mellan dessa och det omgivande samhället i form av t ex kommun, länsstyrelse och högskola som studeras. Det handlar om allt från individers engagemang (eldsjälar) i utvecklingsprojekt till övergripande organisatoriskt samarbete på vissa platser (ibland uttryckt som socialt kapital); såväl förutsättningar som hinder för relationsbyggande uppmärksammas. En andra antologi, som behandlar relationer inom organisationer och olika organisationsformers egenskaper, kommer att publiceras senare. Båda antologierna är författade av forskare inom REK-projektet (relationsbyggande för lokal ekonomisk utveckling), som är ett samarbetsprojekt mellan bland annat Arbetslivsinstitutet, Mitthögskolan och Institutet för tillväxtpolitiska studier.

Men innan de olika bidragen presenteras kommer jag att söka sätta in den utvecklingsproblematik de behandlar i en mental, rumslig och tidsmässig kontext. Under de allra senaste decennierna har nämligen förutsättningarna för, och föreställningarna om, ekonomisk utveckling i allmänhet och den lokala ekonomiska utvecklingen i Jämtland och andra delar av Norrlands inland i synnerhet, genomgått dramatiska förändringar. Med följande berättelser vill jag inledningsvis illustrera några av huvuddragen i dessa.

Klassträffen

För några år sedan deltog jag i en klassträff för personer som tagit realexamen i den jämtländska centralorten Bräcke ett visst år i början av 1960-talet. Realskolan i Bräcke hade vid den tiden ett stort upptagningsområde. Elever bussades (hjul och räls) från lite större orter som till exempel Gällö, Kälarne, Sörbygden och Hunge, men också från den rena landsbygden. Sammanlagt var det cirka 60 elever som tog examen vid nämnda tillfälle. Många av elevernas fäder arbetade inom skogsnäringen eller i verksamheter som stödde denna.

Vid återträffen bodde endast fyra personer kvar i Bräckeområdet. De övriga var utspridda över hela landet. Det flesta bodde i Mälardalen, några bodde i Östersund och ytterligare någon i Umeå. Flertalet arbetade inom sjukvården eller i skolan. Men det fanns också några personer som var verksamma i medie-sektorn, nöjesbranschen och IT-sektorn. Ingen arbetade i skogsnäringen, den näring som försörjt deras föräldrar och dem som barn. Av de fyra som bodde kvar i Bräcke var en lärare, två egna företagare och den fjärde, som var den ende mannen, arbetade i kommunen med lokal ekonomisk utveckling.

Även om detta inte är någon exakt statistisk återgivning av den ekonomiska strukturomvandlingen, så tror jag att många som kommer från norrlands inland känner igen sig.

Studenter i kasernerna

Några år efter det sovjetiska imperiets sammanbrott deltog jag i en konferens om östersjöstaternas utveckling i den litauiska hamnstaden Klaipeda. Konferensen handlade om de nya ekonomiska och geografiska förutsättningarna som följde i spåren av den förändrade politiska kartan. Men placeringen av konferenser i universitet som övertagit militärens gamla byggnader markerade kanske en ändå viktigare förändring, nämligen den om hur den moderna ekonomin och det moderna samhället fungerar. Även på vår sida Östersjön har verksamhet som är relaterad till kunskapsbildning fått en alltmer framträdande roll. Kunskapsbildningen kopplas i sin tur ofta till den moderna informations- och kommunikationsteknikens spridning och till en ny arbetsdelning i närings- och arbetslivet där flexibla organisationsformer som nätverk och projekt spelar stor roll. I Klaipeda var övergången från det gamla till det nya industrisamhället dramatisk och väl synlig. I hamnen låg ett stort antal pramar och fraktbåtar och rostade, samtidigt som universitetets dataanläggning var av allra modernaste slag.

I Sverige är omvandlingen inte lika abrupt, men likväl mycket djupgående sett på längre sikt. Förvandlingen av den gamla förvaltnings- och militärstaden Östersund kan illustrera processen. Här har regementet A4:s kasernområde gjorts om till ett modernt ”campus” i vilket en rad kunskapsinriktade organisationer huserar tillsammans med ett universitet i vardande. Man kan naturligtvis ställa sig frågan om denna manifestation av det framväxande kunskapssamhället i Jämtland förankrats eller kommer att förankras i det omgivande samhället eller om den politiska viljeyttringen med tiden endast kommer att framstå som ett vackert elfenbenstorn?

Med dessa två berättelser vill jag uppmärksamma att förutsättningarna för, och föreställningarna om, lokal ekonomisk utveckling förändrats på ett avgörande sett de senaste decennierna. Detta gäller inte minst Norrlands inland – och Jämtland – om vilket denna antologi handlar. Befolkningsstorlek och ålderssamman-

sättning har förändrats. Människor söker arbete på nya platser och inom helt nya branscher och områden. Arbetets innehåll och organisation har också förändrats.

När det gäller föreställningarna om vad som bidrar till ekonomisk utveckling har de materiella faktorerna kommit i bakgrunden, samtidigt som kunskapsbildning, tillit och relationer betonas. Forskarnas nya sätt att tolka den ekonomiska utvecklingen har också anammats av politikerna och förverkligas genom bland annat satsningar på utbildningssystemet. I näringspolitiken kan en övergång från direkt företagsstöd till satsningar på infrastruktur, inte minst en kunskapsintensiv sådan iakttas. Sedan EU-inträdet 1995 har också en mängd satsningar för att skapa relationer mellan olika aktörer, t ex mellan företag, högskolor och myndigheter genomförts. För att synliggöra sitt nya sätt att tänka satsar de (politikerna) dock en påfallande stor del av resurserna på materiella ting i form av byggnader.

Glesbygdens och de medelstora städernas nya förutsättningar

Jordbrukets effektivisering har bidragit till att människor på den rena landsbygden flyttat till de lite större orterna. I Norrland, och inte minst Jämtland, förstärktes dessa rörelser under 1960-, 70- och 80-talen av den makalösa automatisering som ägde rum i huvudnäringen skogsbruket. Maskiner som motorsågen och skördaren kom att mångdubbla arbetsproduktiviteten. På bara några årtionden minskade behovet av arbetskraft, för att avverka och transportera virket, till en tiondel. Även de lite större orterna påverkades av detta och fick ett sviktande försörjningsunderlag. Under denna tid fortsatte dock många medelstora städer att växa.

Jämtland har genomgått en mycket dramatisk befolkningsutveckling. Under den senaste 30-års perioden har Jämtlands folkmängd sjunkit med fem procent, samtidigt som den i Sverige ökat med 13 procent (källa: SCB samt Jämtlands läns landsting). Men minskningen är mycket ojämnt fördelad, ty Östersunds kommun har upplevt en ökning med 20 procent under samma tidsperiod. Idag (2002) har Östersund ca 58 000 av de totalt 128 000 innevånarna i länet. Folkmängden i de flesta jämtländska kommunerna har alltså minskat dramatiskt. I Åre kommun (särskilt orten Åre) är nedgången dock inte lika omfattande. Under de allra senaste åren har emellertid tillväxten i Östersund avstannat, och enligt SCB och Jämtlands läns landstings prognoser förväntas folkmängden både i Östersund och länet att minska ytterligare. Dessutom är åldersfördelningen ganska ogynnsam. Andelen äldre personer är flera i Jämtland än i riket som helhet, samtidigt som andelen under 20 år är färre (Befolkningen, SCB, statistiska databaser).

Näringslivet i Jämtland och Östersund har som antytts genomgått stora förändringar. Strukturen skiljer sig dock från andra delar av landet. Skogsbruket är fortfarande större i länet än i riket som helhet och Östersunds ovanligt stora andel

sysselsatta inom förvaltning och militärverksamhet består (RAMS). Inom offentlig sektor sker en förskjutning från verksamhet inom sjukvården till en ökande verksamhet inom utbildningsområdet. Detta gäller såväl i länet som för Östersund. Mitthögskolan är central i denna omvandling.

När det gäller den begränsade industriella sektorn kan en ny arbetsdelning iakttas såväl i Jämtland som annorstädes. Tillbakagången av anställda i den egentliga industrin har till stor del kompenseras av en expansion av industristödande verksamhet (exempelvis teknik-, IT- och organisationskonsulter). Denna nya arbetsdelning i industrisektorn och expansionen av utbildningssektorn är tecken på att kunskapsinvesteringar, åtminstone i formell utbildning, blivit allt mer centrala för människors direkta försörjning. Strukturomvandlingen pekar också på att nya flexibla organisationsformer breder ut sig. De industristödande konsultföretagen är nästan alltid projektorganiserade och de arbetar i en nätverksmiljö (Ekstedt m fl 1999).

I Jämtland liksom på andra håll utanför landets centrala tillväxtområden kan åtminstone två olika utvecklingsmönster skönjas. På den rena landsbygden inklusive de mindre centralorterna tycks de omfattande omställningsproblemen ha klingat av. Offentlig service anpassas till ett mindre befolkningsunderlag, t ex i Ragunda och utvecklingsgrupper, till exempel byalag, ingjuter en viss framtidstro hos de som väljer att leva vidare där.

För de små- och medelstora städerna är situationen helt annorlunda. Här har omställningen kommit senare. I städer vars innevånare till betydande delar varit sysselsatta i storföretagens tillverkningsenheter, tycks varje konjunkturedgång försämra läget ytterligare. Den senaste nedgången i främst informations- och kommunikationssektorn har drabbat städer som Karlskrona, Söderhamn och Östersund, vilka alla haft fabriker som levererat delar till Ericsson. Tidigare har städer som litat till försörjning inom varvs- och stål- och järnindustrin drabbats. För Östersund som är en senkomling då det gäller allvarliga strukturella problem kommer nedgången i handels- och tillverkningsindustrin med all säkerhet att även påverka basen för den stora offentliga sektorn. Samtidigt finns en fara att t ex pensionen av den industristödande verksamheten upphör när de som beställer deras tjänster – dvs industriföretagen och den offentliga sektorn – får det svårare.

I denna antologi kommer vi att följa utvecklingsarbetet på landsbygden på platser såsom Ragunda, Trångsviken, Strömsund och Trehörningsjö (Västernorrland), men vi kommer också att belysa utvecklingen i den medelstora staden Östersund främst genom stadens viktigaste företagsområde, Odenskog.

Nya föreställningar om tillväxt och lokal utveckling

I den traditionella tillväxtteorin bestäms tillväxt av mängden, kvalitén och kombinationen av produktionsfaktorer som realkapital, naturresurser och arbete.

Genom att främja teknikutveckling (både i små steg och som "technical shift") anses att även politiker kan påverka produktionsfaktorernas effektivitet. Tillväxten påverkas således utifrån. Utan detta exogena utvecklingstillskott finns risk för en avtagande avkastning. Investeringar i t ex maskiner med likvärdig teknisk nivå bidrar allt mindre till den totala produktivitetsoökningen.

De endogena teorierna

Under de allra senaste decennierna har föreställningar om tillväxt alltmer kommit att handla om endogena faktorer, dvs av förhållanden inom modellen. Ända sedan Moses Abramovitz på 1960-talet "upptäckte" den sk restfaktorn vid försök att empiriskt mäta olika faktors bidrag till tillväxt, har den traditionella teorin verkat otillfredsställande. Nobelpristagaren Robert Solow (2000) menar t o m att ekonomerna under en längre period i det närmaste försummat att utveckla tillväxtteorierna. Denna oförklarade faktor (restfaktorn) skulle, enligt Abramovitz, kunna bestå av kunskap som han inte lyckats mäta, men den skulle likaväl kunna vara ett mått på vår okunnighet om dessa processer. Han varnar också för alla slags enfaktorsförklaringar. Tillväxtprocesserna är alldeles för komplicerade och kontextuellt relaterade för att en helt entydig förklaring skall kunna ges (Abramovitz 1995). Detta hindrar dock inte att Robert Lucas Jr och Paul Romer från att formulera sk endogena teorier i vilka olika former av kunskap (innovationer, kunskaps spridning), spelar en avgörande roll. Kunskapstillskott sägs till och med kunna ge stigande avkastning (Eliasson & Westerlund 2003).

Tankarna i den endogena skolan om stigande avkastning har också tillämpats inom andra delar av ekonomin. Paul Krugman menar att ett land som har en utvecklad industri har ett tilltagande försteg framför nykomlingar. Försteg inom ett visst kunskapsområde eller en viss industri tenderar alltså att bli större (Eliasson & Westerlund 2003). Den klassiska teorins tankar om "catching up" skulle alltså inte gälla. Detta leder också till att den nya tillväxtteorin får geografiska konsekvenser. Det är en fördel att befinna sig i kunskapsintensiva miljöer, t ex i områden med välutvecklad industri.

Geografernas nya synsätt

De rumsliga aspekterna har naturligtvis även utvecklats inom geografiämnet. Den traditionella synen på lokalisering av företag utgick från kostnadsminimering. Enligt detta sätt att se är den optimala lokaliseringen av en ekonomisk verksamhet den punkt där de samlade produktionskostnaderna är som allra lägst (Weber 1909). Med en sådan syn är främst produktionskostnader, transportkostnader samt den lokala marknadens storlek avgörande för lokalisering. Dagens syn på vad som skapar utvecklingskraftiga företag är ganska annorlunda. I den moderna teorin är innovationsförmåga viktigare än kostnadseffektivitet.

Vidare betonas att innovationer uppstår i samspel inom industriella system. Närheten mellan aktörer av olika slag blir viktig, liksom de lokala kunskaperna och förmågan till ständigt lärande (Maskell m fl 1998). Med detta synsätt är det lika viktigt för företag i traditionella branscher att vara innovativa i det sätt på vilket de hanterar sina vardagliga aktiviteter avseende produktionens organisation, logistik, marknadsföring, försäljning och distribution, arbetskraftsrelationer och liknande som för högteknologiska företag.

De finns många uttolkningar av den sk systemansatsen, men de förenas av en strävan till att överskrida ett antal onaturliga uppdelningar av näringsliv och samhälle som t ex; små och stora företag, varu- och tjänsteproduktion, hög- och lågteknologisk och privat och offentlig. I ett och samma industriella system ingår oftast både små och stora företag, både varu- och tjänsteproducenter, både privata och offentliga verksamheter etc. Poängen med systemansatsen är att enskilda aktörers/företags utveckling i betydande grad bestäms av utvecklingskraften i den större struktur i vilket de ingår (Malmberg 2001).

Bland de "systembegrepp" som under senare år haft stort genomslag i forskningen om industriell dynamik ingår:

Innovationssystem. Ekonomen Bengt-Åke Lundvall med kollegor i Danmark har parallellt med amerikanska forskare utvecklat begreppet nationella innovationssystem för att beskriva hur den industriella strukturen och FoU-systemens utformning tillsammans medverkar till att skapa distinkta industriella och teknologiska utvecklingsbanor i olika länder (Lundvall 1992).

Kluster. Begreppet myntades i Michael Porters studie av olika länders internationella konkurrenskraft och syftar på att grupper av branscher som är relaterade via kund-/leverantörsrelationer eller gemensam teknologianvändning förstärker varandras utveckling (Porter 1990). Från denna nygamla definition av kluster har begreppet sedan fått en mängd tolkningar. Med hjälp av svenska forskare tecknade Porter även den svenska klusterkartan i början av 1990-talet (Porter & Sölvell 1991).

Utvecklingsblock. Ett begrepp som utvecklades av den svenska ekonomen Erik Dahmén redan på 1950-talet och som har tydliga likheter med klusterbegreppet (Dahmén 1988).

Kompetensblock. Ett begrepp som ekonomen Gunnar Eliasson med kollegor utvecklat i en serie arbeten under 1990-talet (Eliasson, 1998). Konkurrenskraft skapas enligt detta synsätt när olika typer av kompetenser samverkar så att synergier uppstår. I sammanhanget identifieras fem typer av entreprenörer/aktörer: kompetenta kunder som ställer krav; innovatörer som skapar; entreprenörer som identifierar innovationer och affärsmöjligheter; "venturekapitalister" som upptäcker och finansierar innovatörer och entreprenörer; samt industrialister som producerar och marknadsför i stor skala.

Nätverk. Svenska företagsekonomer har varit internationella föregångare när det gäller att beskriva, analysera och förstå hur nätverksrelationer mellan företag

byggs upp, reproduceras och påverkar t ex teknologiska utvecklingsprocesser (exempelvis Håkansson 1989, Axelsson & Easton 1992). Nätverksansatsen utgår ifrån det enskilda företaget och dess externa relationer och har inte som primärt fokus att definiera större sammanhängande system. Idag diskuteras nätverk ofta utifrån Castells något bredare ansats och knytningen till kunskapsfaktorn blir lite tydligare än i Uppsalaskolan (Castells 1996).

Det gemensamma med systemansatserna är att de menar att den ekonomiska utvecklingen gynnas när organisationer inom samma kunskapsområde ligger i närheten av varandra eller är länkade till varandra. Det är således kunskapsbildning och relationer som betonas. När organisationer av olika slag länkas samman och stöder varandra inom samma kunskapsfält kan synergieffekter utvecklas. Det är särskilt Porters idéer om kluster som fått ett stort genomslag både i och långt utanför forskarsamhället.

Över hela Europa förekommer idag initiativ till bildande av nya eller understödande av existerande företagsnätverk och kluster. Ett sådant initiativ var det svenska Småföretagsinitiativet vilket startade 1997 som en del av EU:s struktur-fonder. Det långsiktiga målet var att skapa tillväxt i småföretagen. Projektet har utvärderats av Nordregio. Det preliminära resultatet visar att SME-initiativet varit effektivt när det gäller att skapa sysselsättning och att öka småföretagens konkurrenskraft genom att det utvecklade deras nätverkssamarbete med andra företag(are). Denna utvärdering har inte kunnat gå på djupet i fråga om företagsnätverkens funktioner, arbetssätt, relationer mellan de ingående företagen, etc. I REK-projektet söker vi däremot studera och stödja den här typen av aktiviteter mer ingående, men inom ett begränsat geografiskt område.

Institutioner och tillit

Idéerna om ekonomisk utveckling har också tagit en annan – om än närliggande – bana. Med nobelpristagaren Douglass North som fanbärare har de institutionella tankarna fått stor betydelse. Ett samhälles regler – såväl formella som informella – kan i olika omfattning gynna ekonomisk utveckling. När till exempel bönderna – genom äganderätten – själva kunde tillgodogöra sig avkastning av sina vedermödor på fälten fick de incitament att förbättra effektiviteten. I det feodala samhället hade egenmäktiga landägare tillskansat sig allt överskott, vilket resulterade i mycket låg avkastning som t ex i tsarens Ryssland. Ett annat exempel på formella reglers betydelse för utveckling är den kraftfulla antitrustlagstiftningen i USA som gynnat konkurrens och produktivitet.

Men än mer väsentligt, men samtidigt svårare att uppskatta, är de informella reglernas och konventionernas betydelse för den ekonomiska utvecklingen. Vissa normer och roller har säkerligen tillkommit för att skydda vissa grupperns sårbarheter och kan därmed hämma utveckling. Detta kan gälla allt från vissa yrkesgruppers beteenden till fackföreningars försök att stänga ute konkurrens

från kompetenta grupper och individer (se till exempel svenska läkarförbundets behandling av invandrade judiska kolleger efter kriget). Andra konventioner och föreställningar som t ex uppmuntrar utbildning och entreprenörskap anses däremot gynna ekonomisk utveckling.

I nära anslutning till idéerna om stödjande och bromsande konventioner och informella regler har tankar om ett så kallat socialt kapital tagit form (Coleman, Bates, Putnam). Mest omtalad är Putnams undersökning av utvecklingen i olika delar av Italien. Där har den gynnsamma utvecklingen i Norditalien (i första hand det sk tredje Italien) kopplats till ett välutvecklat socialt kapital, medan den sämre situationen i söder ansetts bero på bristande socialt kapital. Tillit mellan olika grupper anses vara det sociala kapitalets främsta tillgång. Förmågan att lösa konflikter och att bygga institutioner som gynnar ekonomisk förnyelse anses vara relaterat till en bred social interaktion. Mjuka lösningar, dvs frivilligt samarbete, är lättare att utveckla i ett samhälle som genom tradition byggt upp ett starkt socialt kapital. Det något diffusa begreppet socialt kapital syftar på ett tillstånd i vilket normer, relationer och nätverk baseras på stort ömsesidigt förtroende mellan samhällets medlemmar. Dessa tankar har fått stor betydelse i bl a Jämtland och där kommit att kopplats till den sk sociala ekonomin. Med denna avses oftast den del av ekonomisk verksamhet som finns utanför den privata och offentliga sfären som t ex byalag och utvecklingsgrupper. Även andra definitioner av social ekonomi förekommer dock.

Den ekonomisk-geografiske ”kommentatorn” Michael Storper har sammanfört tankarna om ekonomiska system med dem om socialt kapital. Han menar att det kan finnas många relationer i ett avgränsat område som kan vara ekonomiskt gynnsamma utan att specifika transaktioner äger rum. Gemensamma värderingar och föreställningar (kultur i vid mening) underlättar den ekonomiska aktiviteten på ett indirekt sätt (Storper 1997). De lokala kulturella faktorerna bidrar till ekonomisk utveckling genom att bygga upp kontextbunden kunskap. Detta uttrycks av geografen Björn Asheim på följande sätt:

untraded inter-dependencies, i.e. a structured set of technological externalities which can be a collective asset of firms/industries within countries/regions and which taken together can represent important country- or regionalspecific “context conditions” with potentially favourable impact on the innovativeness and competitiveness of regional clusters (Asheim 2003, s.113).

Inspirerad av Björn Gustavsens tänkande går Asheim ytterligare ett steg och menar att ”lärande regioner” också kan *skapas* (Ennals & Gustavsen 1999). Detta blir möjligt genom att bilda organisationer och institutioner för samarbete (regional development coalitions) t ex i form av partnerskap mellan t ex olika slags företag, det lokala politiska systemet, universitet, andra forskningsinstitutioner och industristödjande konsulter (Asheim 2001).

Utvecklingsteoriernas svagheter

Det finns många svagheter med de diskuterade utvecklingsteorierna. Vissa faktorer som t ex befolkningsutveckling utelämnas nästan helt (se t ex Lind och Malmbergs diskussioner om åldersstrukturens betydelse). Andra förhållanden behandlas ytligt, utan en klagörande problematisering. I såväl ekonomernas som geografernas tänkande betraktas företaget som en självständig enhet som i det närmaste besitter en egen vilja. Man drar ej ut konsekvenserna av de nätverksteorier som man ibland refererar till. Än mindre diskuteras expansionen av temporära organisationer (projektorganisationer). Detta leder till många otydligheter och t o m tankefel. I geografernas fall uppmärksammas dock företagets flytande gränser mot omgivningen, mot systemet. Det är dock mindre vanligt att de undersöker den inre upplösningen; mellan det permanenta och det temporära. En konsekvens av detta är att företeelser som t ex nyföretagande ägnas stort intresse, medan det ur förnyelsesynpunkt mer intressanta projektbildandet negligeras. Företeelserna hänger naturligtvis samman, ty vid återkommande projekt kan vissa verksamheter komma att permanentas och underlag för bildandet av projektorganiserade företag ges. Men även de befintliga företagens verksamhetsutveckling sker vanligtvis i projektform.

Det nyvunna intresset för kunskapsbildning åtföljs sällan av någon fördjupad analys av kunskapsbegreppet, vilket lämnar vägen öppen för svepande tolkningar bland politiker och utvecklingsorganisationer. Ett exempel på detta är att vissa organ på ett mer eller mindre mekaniskt sätt refererar till svårtolkade och långsökta begrepp och metaforer som "lärande organisationer" och "triple helix". Däremot negligeras t ex kunskapsfilosofernas diskussioner om individ kontra organisationsbunden kunskap och företagsekonomernas tankar om kunskapsbildningens "djup" uttryckt som "single" och "double loop learning" (se t ex Rolf 1991 och Senge 1990).

En anledning till att företaget betraktas som en enhet är föreställningen om att handling föregås av beslut. Det antas att någon (företaget) beslutar något utifrån mer eller mindre rationella överväganden. När det gäller kunskapsbildning stämmer detta synsätt illa; en stor del av kunskapen utvecklas i samband med annan verksamhet dvs i handling. Innovationer är t ex sällan följden av avsiktliga beslut (se t ex Lennart Norgrens studie av läkemedelsinnovationer). Detta leder tankarna till en annan brist i utvecklingsteorierna. De tar handlingen för given, vilket bl a leder till att det ibland sätts ett likhetstecken mellan utbildning och kunskapsbildning. Detta är allvarligt, ty kunskapsbildning utan handling, vilket inte sällan just gäller formell utbildning, sätter knappast några ekonomiska spår (Ekstedt m fl 1999).

Man kan också fråga sig om socialt kapital verkligen genereras i ett homogent, nästan idylliskt samhälle, ty det är knappast den typen av miljö som gynnar ekonomisk utveckling, om man därmed menar utveckling med stora inslag av

innovativ verksamhet. Detta strider också mot sociologen Mark Granovetters tankar om "the strength of weak ties" (1973). Han menar visserligen att relationer gynnar ekonomisk verksamhet (diskussionen om embeddedness). Men om relationerna blir för intima kan det underminera ett "rationellt" agerande och t ex leda till vänskapskorruption. Det har också visat sig svårt att empiriskt finna ett klart samband mellan socialt kapital och ekonomisk tillväxt. Det behöver emellertid inte betyda att det inte finns ett sådant, utan det kan bero på att operationaliseringarna vid mätningar av socialt kapital (bl a utgående från Putnam) är för triviala. God tillgång på frivilliga organisationer, som används som en indikator, är kanske ett tecken på att många av dem formaliserats till den grad att de stelnat (Rothstein 2003). För detta talar en annan tanke: nämligen att kreativitet och innovationsförmåga främjas i organisationer och institutioner där tänkesätt och föreställningar från många kulturer kommer till tals. Det sociala kapitalet består under sådana förhållanden av en institutionell miljö som uppmuntrar och tolererar pluralism. Det kanske är en "pluralistisk integration" – en förmåga att ta till sig impulser från omvärlden – som är grunden till entreprenörskap och kreativt företagande (Ekstedt m fl 1994).

Under senare tid har emellertid några forskare sökt sätta in utbredningen av temporära organisationer i ett rumsligt utvecklingsperspektiv (Grabher 2002, Asheim 2002). Björn Asheim angriper problematiken utifrån vår modell (Ekstedt m fl 1999, s 192) om kunskapsprocesser och handling. I modellen diskuteras å ena sidan graden av handlingsförnyelse och å den andra sidan graden av kunskapsförnyelse. Om man kombinerar dessa variabler, kan grovt sett fyra slags organisationer urskiljas. Kombinationen låg handlings- och kunskapsförnyelse återfinns ofta i permanenta organisationer (typ I) och är av litet intresse i detta sammanhang. Kombinationen låg handlingsförnyelse och hög kunskapsförnyelse kännetecknar många utvecklings- och utbildningsprojekt (typ II). Medarbetare deltar i utbildningar och lär sig sådant som de sedan sällan har möjlighet att omsätta i verksamheten. Någon verklig förnyelse kommer ej till stånd. Ej heller motsatsen (hög handlingsförnyelse och låg kunskapsförnyelse) leder till genomgripande utveckling (typ III). I dessa projekt utförs i princip variationer inom samma kunskapsområde. I denna kategori återfinns t ex flertalet byggprojekt. Det är egentligen bara genom kombinationen stor handlings- och kunskapsförnyelse som genomgripande förnyelse kan äga rum (typ IV).

Asheim menar att det inom ramen för "regional development coalitions" är möjligt att skapa genuin förnyelse (typ IV), eftersom dessa enligt Ennals och Gustavsen (1999); "must be characterized just by it's ability to change it's patterns, to continuously transcend what is, to take new forms." "The development coalitions" har således explicita ambitioner att gynna såväl genuin kunskapsförnyelse (to learn and to innovate) som handlingsförnyelse.

Huruvida dessa ambitioner kan förverkligas i praktiken kan naturligtvis ifrågasättas. Kunskapsförnyelse och modeanpassad retorik omsätts långt ifrån

alltid i handling. Många av bidragen i denna antologi visar att det finns fog för denna skepsis. En anledning till detta är att kommunikationen mellan olika slags myndigheter och företagen (speciellt när det gäller förnyelsesträvanden) tycks vara allt annat än friktionsfri. Å andra sidan tycks de norska utvecklingsprogrammen "Bedriftsutvikling 2000" och "Verdiskaping 2010" visa på motsatsen (Gustavsen m fl 2001). Handling och kunskapsförnyelse skulle alltså kunna integreras i stora utvecklingsprojekt. Men man kan också tänka sig att flerpartsprogram av det norska slaget dessutom kan få mer indirekta och långsiktiga effekter genom att de *legitimerar* ett utvecklingsarbete där aktörer på alla nivåer – från företagens medarbetare till centrala fackliga organisationer – deltar. Genom ett brett engagemang för god arbetsmiljö och verksamhetsutveckling kan lärandet i arbetet stimuleras och omsättas i innovativt handlande (Brolin & Ekstedt 2003).

De nya teorierna och praktisk utvecklingspolitik

Under 1960- och 70-talens kraftiga ekonomiska strukturomvandling stimulerades näringslivet av olika former av stöd. Med bidrag, lån och garantier lockades företag att etablera sig eller expandera på vissa platser, t ex Norrlands inland. Det fanns sk paket för att främja utveckling i bl a Blekinge, Bergslagen och Jämtland. Under 1980-talet tillkom de infrastrukturella satsningarna. Det handlade om att underlätta kommunikationer av varor och tjänster och om information, men också om att stärka den kunskapsbefrämjande infrastrukturen. Universitetens och högskolans sk tredje uppgift betonades. Dessa organisationer skulle bli mer delaktiga i det omgivande samhällets utveckling. Efter EU inträdet 1995 har de nämnda näringspolitiska satsningar överlagrats med insatser för att skapa samverkan mellan olika näringspolitiska aktörer. Partnerskap mellan t ex privata och offentliga aktörer har regisserats fram; sk triple helix samverkan mellan företag, offentliga organisationer och högskolan har uppmuntrats. I många fall tar dagens praktiska utvecklingspolitik direkt stöd i delar av den utvecklingsteori som diskuterats ovan. I Jämtland gäller det inte minst tankarna om socialt kapital som ofta är en inspirationskälla i samband med aktiviteter inom den sk sociala ekonomin.

Förändringarna av den näringspolitiska diskursen från företagsstöd till infrastruktur och slutligen till samverkan kan man finna på såväl nationell (internationell), regional som lokal nivå. Enligt statsvetaren Roger Henning kan likformigheten bero på imitation och på mer eller mindre tvingande direktiv och lagar. I t ex direktiven till tillväxtavtalen anges att samverkan och kluster skall uppmärksammas. Organ som Nutek (Verket för näringslivsutveckling), Vinnova (Verket för innovationssystem), och ISA (Invest in Sweden) producerar skrifter som förordar vissa modeller som anses leda till ekonomisk utveckling. Men Henning tror också att likformningen beror på att samma föreställningar sprids genom en begränsad grupp av aktörer som rör sig i det näringspolitiska fältet, dvs

i gränslandet mellan offentliga organisationer, företag och forskarvärlden (Henning 2003).

I detta gränsland som befolkas av vad man lite vanvördigt skulle kunna kalla "företagens vänner", dvs myndighetsföreträdare, talesmän/kvinnor för offentliga och privata föreningar, företrädare för intresseorganisationer av olika slag, forskare och konsulter etc, försvinner sannolikt en hel del av den energi som finns i olika politiska utvecklingsåtgärder. En betydande del av resurserna i form av tid och pengar hamnar hos dessa mellanhänder när de söker samordna sina roller i olika projekt och processer. Företagen, särskilt de mindre, har svårt att sätta av tid för den här typen av arbete (möten). Deras alternativkostnader blir för stora och "vännerna" fortsätter att diskutera företagens problem sinsemellan.

I övergången från den rena forskardiskursen om systemteori, samverkan och relationsbyggande till den diskurs som omfattas av de ovan nämnda näringspolitiska organisationerna sker en viss meningsförskjutning. Organisationerna tycker sig finna rena råd i litteraturen om hur samverkan i form av t ex triple helix, innovationssystem eller kluster kan byggas upp, medan många forskare i stället menar att det är förutsättningarna för att t ex utveckla kluster som kan påverkas (Anders Malmberg 2001, SNS ekonomirapport 2001). Rena beskrivningar förvandlas således till recept för handlande. Och organisationerna/myndigheterna ger sig själva forskningsrätten, ty det är de som tilldelar pengar till lokal utvecklingsverksamhet. De som följer organisationernas föreskrifter (åtminstone i ansökningarna) får ekonomiska bidrag. Det är således statsmakterna som styr, men det är de lokala aktörerna som får bära ansvaret, åtminstone om satsningarna misslyckas.

Det har många gånger visat sig svårt att utveckla närmare relationer mellan högskolan och näringslivet. Högskolans sk tredje uppgift (alternativt delar av triple helix) är svår att omsätta i praktiken. Problemet kan bero på svårigheter att kommunicera, olika kunskapsideal eller helt enkelt att man känner främlingskap. I forskarsamhället dominerade länge den sk lineära modellen för kunskapsbildning. Enligt denna skapas kunskapen i bas eller grundforskningen, utvecklas sedan i den tillämpade forskningen för att slutligen anpassas till den rena praktiken av t ex ingenjörer. Nu har det emellertid visat sig att detta stämmer mycket illa, t o m inom det naturvetenskapliga området. Praktiken och den sk grundforskningen kan många gånger ha ett direkt utbyte. Distansen mellan forskning och praktik i moderna branscher som IT och bioteknik är ej heller stor. Men den dåliga relationen mellan högskole- och företagsvärlden kan också bero på att de sk praktikerna har orealistiska föreställningar om vad forskarna är bra på. Det finns de som tror att forskarna är några slags superkonsulter; medan de i själva verket oftast är bättre på att ställa frågor än att komma med svar och lösningar.

Erfarenheterna från REK-projektet visar att nämnda problem också finns i Östersund. Kontakterna mellan näringsliv och högskola är inte särdeles välutvecklade. Detta utesluter naturligtvis inte att enskilda forskare har goda rela-

tioner. Det kan finnas många skäl till bristande samarbete. Ett är att det begränsade näringslivet inte erbjuder särskilt många attraktiva arbeten. Här kan det dock på sin plats att erinra om att det skett en stor förändring under det senaste decenniet, de *kunskapsintensiva* företagsstödande tjänsterna är den del av arbetsmarknaden som expanderat mest i Östersund (den neo-industriella arbetsdelningen har slagit igenom). Vidare kan man tänka sig att det är fel inriktning på utbildningen, dvs matchningen mellan näringsliv och högskoleutbildning är dålig. Utbildningen är kanske bättre lämpad för den offentliga sektorn. Detta är kanske sant även om vi måste komma ihåg att även denna genomgår en omvandling. Utbildningssystemet har expanderat samtidigt som sjukvården har gått tillbaka när det gäller antalet anställda. Dessutom kan det också ha spelat roll att högskolan i sina strävanden efter att bli universitet så starkt betonat "akademiseringen" att kontakterna med företagen inte känts så angelägna eller tom försvårats. I REK-projektet har, som redan nämnts, ett syfte just varit att söka överbrygga gapet mellan högskolan och företagen.

REK-projektet

I förordet till denna skrift konstaterades att REK-projektet har tre övergripande syften. Det skall stimulera relationsbyggande och kunskapsbildning för organisatorisk utveckling och lokal tillväxt. Det skall också fördjupa kunskaperna om dessa utvecklingsprocesser och slutligen skall projektet också stärka relationerna mellan de organisationer som bedriver samhällsvetenskaplig forskning i Östersund. För att uppnå detta bedrivs forskning såväl om som i olika utvecklingsprocesser. Traditionella forskningsmetoder, med t ex intervjuer och statistiska bearbetningar kombineras med "följeforskning", dvs att forskarna under vissa perioder följer och är delaktiga i de studerade processerna. Forskningen bygger i de fallen på en slags interaktivitet.

Den interaktiva forskningsansatsen kan sägas ha två sidor. Å ena sidan stödjer den faktiska utvecklingsprocesser och å andra sidan tillför den kunskap om hur dylika processer fungerar. Forskarnas delaktighet i utvecklingsprocesserna består bl a av att synliggöra och gestalta ännu icke artikulerad kunskap. Det är alltså fråga om en annan form av utvecklingsstödande verksamhet än rena råd. De kan också stödja processerna genom att uppmärksamma liknande verksamheter på annat håll. I vissa fall kan de dessutom hjälpa till att koppla samman olika utvecklingsgrupper för erfarenhetsutbyte. Särskilt små företag, små utvecklingsgrupper eller eldsjälar och andra som har svårt att göra sig hörda kan behöva stöd av detta slag. Men det finns också exempel på långsiktiga nationella program där forskare tar aktiv del i att skapa relationer och utbyte mellan alla slags företag, offentliga organisationer och högskolan för att underlätta organisatoriska innovationsprocesser (t ex Bedriftsutvikling 2000 och Verdiskaping 2010 i Norge).

Den interaktiva ansatsens främsta styrka ligger emellertid i möjligheten att fördjupa kunskapen om hur olika utvecklingsprocesser fungerar. Genom delaktigheten blir det möjligt att se sådant som annars skymms för en utanförstående forskare. Det blir möjligt att skaffa sig kunskap om processernas inre dynamik, dvs att bättre förstå själva skeendet. Med traditionella metoder baserat på observationer vid olika tillfällen (komparativ statik) kan man få kunskap om vad som förändrats under en viss period. Man får däremot ej kunskap om hur denna förändring gått till. Med den interaktiva metoden lyfts således själva dynamiken fram.

Den interaktiva metoden har självfallet också uppenbara brister. Närhet och delaktighet är ett hot mot objektivitet. Genom engagemang i enskilda fall finns risk för att forskaren utvecklar ett ensidigt perspektiv; ett tunnelseende. Forskare kan även bli utnyttjade för att legitimera enskilda processer, av vilka vissa t o m kan vara destruktiva sett från ett samhälleligt makroperspektiv. Ett annat problem är att den interaktive forskaren kan sakna referensramar för att sätta in den erhållna kunskapen i mer generella sammanhang. För att den interaktiva metoden skall kunna bidra till den allmänna kunskapsbildningen är det därför nödvändigt att den kombineras med metoder som är bättre lämpade att förstå kontexten. På det sättet kan kunskapen både fördjupas och vidgas.

Kort presentation av antologins bidrag

Författarna liksom redaktörerna till denna antologi är medlemmar i REK-projektet. Bidragen behandlar relationerna mellan företagen och mellan dessa och det omgivande samhället. Engstrand/Sätre-Åhlanders, Svenssons, von Bergmann-Winbergs och Skoglunds uppsatser behandlar politikens (politikernas) och myndigheternas relationer till näringsliv och företag (del I). Såväl förutsättningar som hinder för relationsbyggandet och utveckling uppmärksammas. Westlund/Nilsson och Lithander granskar närmare företagssamverkan av olika slag (del II), och undersöker motiv till och effekter av samverkan. Cvetkovic's, Ylinenpää/Strömbäcks och Forsbergs bidrag behandlar utvecklingsprojekt av olika slag (del III). Cvetkovic's beskriver olika aktörers sätt att hantera ett i många avseenden lyckat, mycket unikt, mångkulturellt projekt. Ylinenpää/Strömbäcks uppsats har en explorativ karaktär och beskriver ett försök att etablera högskoleutbildning i glesbygden. Forsberg har en helt annan infallsvinkel. Hon följer de personer som driver utvecklingsarbetet, eldsjälarna på nära håll. Orter som Östersund, Ragunda, Bispgården, Trångsviken, Strömsund och Trehörningssjö figurerar i berättelserna som i det följande beskrivs var för sig.

Åsa-Karin Engstrands och Ann-Marie Sätre-Åhlanders bidrag *"Samverkan för lokal ekonomisk utveckling – företagsnätverk, politik och högskola i Östersund och Karlskrona"* visar hur föreställningar om samverkan konstruerats på nationell och lokal nivå och hur dessa föreställningar realiserats i form av två olika

nätverk; i Östersund (Odenskog Företagsstaden) och i Karlskrona (Telecom City). En slutsats är att arbetsmarknadens utveckling, inklusive arbetslöshetsnivån, inte skiljer sig nämnvärt åt mellan Karlskrona och Östersund, trots mycket olika strategier för samverkan. Den privata försörjningskvoten är också i det närmaste den samma. Författarna menar att politikernas fokus på samverkan är ett sätt att legitimera den förändrade regionalpolitiken snarare än en delegering av reell makt till den lokala nivån. De befarar att den nuvarande näringslivspolitikens reduceras till tal om populära begrepp snarare än en verklig praktik och pekar på föreställningen om Telecom City. Detta fall av samarbete anförs ofta som ett exempel på ett lyckat kluster, vars framgång har blivit uppblåst till orimliga proportioner.

I Fredrik Svenssons bidrag *"Entreprenörskap och byråkrati – hindras kreativa företag av reglerande myndigheter?"* påtalas att tidigare undersökningar av företags problem med byråkrati visar att få av företagen upplever byråkratin som ett hinder. I denna uppsats fokuseras på gruppen entreprenöriella företag och deras relation till byråkratin. Undersökningen visar att de upplever byråkratin som mer hämmande än vad de mindre entreprenöriella företagen gör. De entreprenöriella företagen ses av författaren som utvecklingens agenter och deras relation till myndigheter skulle således kunna vara ett mått på byråkratiproblemet ur ett samhälleligt utvecklingsperspektiv.

Marie Louise von Bergmann-Winberg söker i sitt bidrag *"Attraktivitet och samverkan på lokal nivå – tillväxtbyn Trångsviken i jämförelse med Bispgården, Åseda och Gnosjö"* utröna om attraktivitet och framgång för regioner har något samband med kommunal samverkan och näringspolitik samt uppkomst och utveckling av entreprenöriella miljöer. Hon tar sin utgångspunkt i den jämtländska byn Trångsviken och jämför den med Bispgården, en annan kommun i Jämtland och de småländska orterna Åseda och Gnosjö. Hon frågar sig bl a om kommunerna agerar som möjliggörare eller "glastak" vid implementering av utvecklingsprogram på den sublokala nivån, vilket innebär nivån under den kommunala. Von Bergmann-Winberg finner att Trångsviken och Bispgården från det norrländska inlandet är fullt jämförbara med det småländska Åseda när det gäller lokal utveckling i termer av tillväxt, skattekraft, befolkningsutveckling, och utbildningsnivå. Det går emellertid ej att påvisa att kommunala eller sublokala samverkansformer haft betydelse för tillväxten. Gnosjö, som verkar vara ett särpräglat exempel på hållbar utveckling över tid, visar dock ej heller en tydlig koppling till kommunal samverkan som förklaring till lokal tillväxt.

I uppsatsen *"Lokal samhällsutveckling och entreprenörskap – en studie av tillväxtarbetet i Bispgården"* kopplar Wilhelm Skoglund samman det lokala utvecklingsarbetet med en entreprenöriell ansats. I Bispgården har olika aktörer sökt stödja och inspirera till entreprenöriella aktiviteter. Det har emellertid visat sig att det förekommer betydande kommunikationsproblem mellan främst de regionala EU-representanterna och de lokala företagen. Representanternas förhållningssätt

till centralt utverkade direktiv skapar svårigheter i mötet med de som verkar i det lokala utvecklingsarbetet.

Hans Westlund och Elin Nilsson presenterar i uppsatsen *”Företagens sociala kapital – i teorin och i Odenskogs företagspark”* en något kontroversiell idé. De menar att socialt kapital i Putnams tappning begränsas till egenskaper i det civila samhället och i huvudsak empiriskt byggs genom människors fritidsaktiviteter. Författarna anser att det sociala kapital som har störst betydelse för ekonomisk tillväxt är det som finns i näringslivet. Deras bidrag är ett unikt försök att både beskriva och mäta detta näringslivets sociala kapital och analysera dess samband med företagets tillväxt. Även om studien endast består av 50 företag (i Odensskog) är resultatet mycket intressant: det tycks finnas samband mellan företagets tillväxt och deras investeringar i socialt kapital!

Småföretag i samverkan är temat för kapitlet *”Från skalfördelar till Povel Ramel – samverkan mellan småföretag i glesbygdsmiljö”*. Jörgen Lithander presenterar där ett exempel på samverkande företag i jämtländsk glesbygd. Trettiofyra småföretag har tillsammans bildat ”samverkansföretaget” Drivknuten. Några av de viktigaste lärdomarna från denna fallstudie är att företagssamarbete inte enbart kan betraktas utifrån strikt ekonomisk rationalitet. Det är snarare kombinationen av ekonomiska och sociala drivkrafter bland småföretagare med en stark känsla för sin hembygd som utgör grunden för Drivknuten. Att stärka det egna företagets konkurrenskraft är naturligtvis viktigt, men det är även viktigt att bidra till lokalsamhällets utveckling; att skapa tillfällen till umgänge och reflexion med likasinnade. Samarbete för ökad trivsel visar sig vara ett viktigt mål. Lithander påpekar också att det är betydelsefullt att känna de *lokala förutsättningarna* för att förstå företagets agerande, först då kan man se det rationella i det till synes irrationella.

Uppsatsen *”Den Thailändska paviljongens framväxt – ett kultur- och förnyelseprojekt”* av Anita Cvetkovic', beskriver ett lyckat projekt i Ragunda kommun. Hon frågar sig vad det var som avgjorde projektets öde; hur aktörer med olika kulturell bakgrund, tog emot, gynnade och hindrade projektets utveckling. Aktörernas skilda normsystem hade inflytande på handlingarna och påverkade projektets framväxt. Deras anpassningsförmåga och rörlighet mellan olika normativa och kulturella fält visade sig vara avgörande för det samarbete som utvecklades kring projektet.

Håkan Ylinenpää och Margareta Strömbäck diskuterar i sin explorativa uppsats *”Regionalt samarbete för kunskapsproduktion – tidiga erfarenheter från Forskarstation Östra Norrbotten”* hur perifera regioner utan egna forskningsinstitutioner kan engagera sig i och nyttiggöra sig den kunskapsutveckling som sker inom den akademiska forskningen. Utgångspunkten för diskussionen är etableringen av Forskarstation Östra Norrbotten – en virtuell organisation för forskning och forskarutbildning. Uppsatsen ifrågasätter den förhärskande uppfattningen att det bara är orter/regioner med en kritisk massa, ett eget

blomstrande näringsliv och ett eget universitet som har en chans i det moderna kunskapssamhället. Författarna är naturligtvis medvetna om att det behövs en längre tidsperiod för att slutgiltigt kunna utvärdera resultatet av den beskrivna satsningen.

I det sista kapitlet *"Att brinna för lokalt utvecklingsarbete – om eldsjälares engagemang för landsbygden"* beskriver Anette Forsberg eldsjälares engagemang och arbete som en viktig del i det lokala utvecklingsarbete som fortgår på den svenska landsbygden. Eldsjälars arbete för sina bygder tolkas som ett led i landsbygdens kamp för överlevnad. Mot denna bakgrund undersöks och analyseras två eldsjälares strategier för synliggörande av en landsbygdsproblematik som är komplex och svårgripbar. Eldsjälarbetet karaktäriseras av förflyttningar och kontaktskapande mellan den egna bygden och omvärlden. Främst berör eldsjälarnas engagemang och arbete dock den egna bygden men också den egna identiteten och det något mer övergripande; "landsbygdens sak". Författaren försöker närma sig en förståelse av den "landsbygdsproblematik" som presenteras av eldsjälarna och som uttrycks i det lokala utvecklingsarbetet.

Några slutsatser

Det är inte lätt att på ett enhetligt sätt återge och sammanfatta alla de resultat som finns i antologins enskilda kapitel. För att kunna hantera denna mångfald väljer jag att diskutera de olika bidragen utifrån en enkel, övergripande modell för lokal ekonomisk utveckling. Den övergripande modellen konstrueras med utgångspunkt från de teorier som diskuterats inledningsvis. Det som därmed vinnas i överskådlighet förloras emellertid i precision. För en utförligare och mer rättvisande bild av de olika uppsatsernas bidrag hänvisas därför till dem var för sig.

Relationsbyggande är modellens utgångsbegrepp. Huvudtanken är att relationsbyggandet skall underlätta och bidra till uppbyggnaden av kontextbunden kunskap (se systemteorierna). Denna kunskap är i sin tur en förutsättning för lokal verksamhet, för handling. Mest gynnsamt för ekonomisk utveckling är det när modellens alla tre delar, relationsbyggande, kunskapsbildning och handling hänger intimt samman (Ekstedt m fl 1999, Asheim 2002). Den lokala/kontextbundna kunskapsbildningen måste således kopplas ihop med verksamheten, dvs i handling, oavsett om det är utvecklingsprojekt eller löpande produktion. I genuina utvecklingsprojekt är kunskapsutvecklingen och handlingen i regel integrerade delar av samma process. Drastiskt kan man uttrycka det som om kunskapen är i handlingen. Som diskuterats tidigare är det emellertid inte ovanligt att utvecklingsarbete ibland koncentreras på kunskapsbildning (t ex i form av utbildning) och försummar handlingsdelen, medan annat utvecklingsarbete koncentreras på repetitiva handlingar utan kunskapsförnyelse (t ex investeringar i byggnader).

I det följande kommer jag att relatera det utvecklingsarbete som skildras i de olika uppsatserna till modellen och dess delar. De fyra första uppsatserna analyserar relationsbyggandet mellan olika slags organisationer, dvs det lokala ekonomiska system som stödjer och skapar institutionella förutsättningar för ekonomisk utveckling. I Engstrand/Sätre-Åhlanders uppsats pekas på den förföriska retorik som omgärdar vissa begrepp. Dessa begrepp, som t ex triple helix och Telecom City, avser att marknadsföra ett lokalt relationsbyggande. Denna företeelse tycks dock ej sätta några djupare spår i praktiken, dvs i kunskapsbildning och handling. Svenssons uppsats visar på brister i kommunikationerna (relationerna) mellan byråkrati och företag som försvårar kunskapsbildning och handling (innovationer). Von Bergmann-Winberg visar att vissa kommuners utvecklings-satsningar, ännu ej syns i den lokala utvecklingen, medan Skoglund visar på trögheter i övergången från ord till handling. Det uppstår friktioner mellan den byråkratiska förvaltningskulturen och företagets handlingsinriktade föreställningsvärld. Det sammantagna intrycket är att det finns uppenbara svårigheter att gå från politikernas och myndigheters retorik om relationsbyggande till faktisk kunskapsbildning och handling i arbets- och näringsliv.

Antologins andra del handlar om företagssamverkan. Den formen av relationsbyggande tycks vara betydelsefull för ekonomisk utveckling. Westlund/Nilsson visar att den företagssamverkan som äger rum i Odenskogs företagsby gynnar företagets tillväxt. I fallet Drivknuten pekar Lithander på betydelsen av samverkan för den ekonomiska utvecklingens sociala sida. I dessa två fall är relationsbyggandet kopplat till handlingsinriktade projekt. Företagen gör saker tillsammans. Man jobbar bl a för en gemensamt bättre miljö eller för gemensam trivsel i andra former, som till exempel umgänge och underhållning. Medlemmarna skapar gemensamma erfarenheter och bygger upp en kontextbunden kunskap. Relationsbyggandet, kunskapsbildningen och verksamheten finns i ett sammanhang.

I antologins sista del diskuteras utvecklingsprojekt och personer som bidrar till att dessa möjliggörs, eldsjälar. I projekten byggs relationer mellan lokalsamhället och omvärlden. Den Thailändska paviljongen tillkommer under direkt inflytande av ett möte mellan thailändsk och svensk kultur. Etableringen av Forskarstation Östra Norrbotten innebär ett möte mellan en lokal landsbygdskultur och den akademiska kulturen. I eldsjälarnas arbete är kontaktskapandet med omvärlden centralt. Det mångkulturella är ett viktigt inslag i den kunskapsbildning som borgar för projektens framgång (jmf tidigare diskussion om pluralistisk integration). Genom att utvecklingsarbetet sker i projektförhållanden ingår kunskapsbildningen och genomförandet i samma process. Utvecklingsmodellens delar är integrerade i projekten och eldsjälarnas arbete handlar just om att stödja integrationen i de projekt som de är engagerade i.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det är relationerna mellan företagsvärlden och det omgivande samhället som är mest problematiskt. Det vore alltså

av intresse att i fortsatt forskning närmare undersöka vad detta beror på och kanske jämföra med regioner där detta tycks fungera bättre. En jämförelse med finska regioner ligger nära till hands eftersom det finns en hel del signaler om att denna nivå fungerar bättre där. Det vore också av intresse att närmare undersöka företagens samarbete och då särskilt kopplingen mellan deras externa relationer (t ex kluster) och det alltmera utbredda utnyttjandet av temporära organisationer (projekt).

Referenser

- Abramovitz M (1995) *Tankar om tillväxt*. Stockholm: SNS Förlag.
- Asheim B (2001) Learning regions as development coalitions: Partnership as governance in European welfare states? Concepts and Transformations. *International Journal of Action Research and Organizational Renewal*, 6 (1): 73-101.
- Asheim B (2002) *Temporary organisations and spatial embeddedness of learning and knowledge creation*. Geografiska Annaler.
- Axelsson B & Easton G (red) (1992) *Industrial Networks – A New View of Reality*. London: Routledge.
- Brulin G & Ekstedt E (2003) Ett hållbart arbetsliv kräver legitimitet – dags för ett nytt arbetsorganisatoriskt kontrakt. I von Otter, Casten (red) *Ute och inne i svenskt arbetsliv – Forskare analyserar och spekulerar om trender i framtidens arbete*, Stockholm: Arbetsliv i omvandling 2003:8. Arbetslivsinstitutet.
- Castells M (1996) *The Rise of the Network Society*. Malden, MA: Blackwell.
- Dahmén E (1988) *Development Blocks in industrial economics*. Scandinavian Economic History Review, XXXVI, 3-14.
- Ekstedt E, Henning R, Andersson R, Elvander N, Forsgren M, Malmberg A & Norgren L (1994) *Kulturell friktion: Konfliktkälla och förnyelsekraft i en integrerad ekonomi*. Stockholm: SNS Förlag.
- Ekstedt E, Lundin R A, Söderholm A & Wirdenius H (1999) *Neointustrial organising. Renewal by action and knowledge formation in a projectintensive economy*. London and New York: Routledge.
- Eliasson G (1998) *Industrial Policy, competenceblocks and the role of science in economic development*. Research report. Department of Industrial Economics and Management, Royal Institute of Technology, Stockholm.
- Eliasson K & Westerlund O (2003) *Regionala tillväxtindikatorer – teoretiska aspekter, begrepp och empiriska illustrationer*, ITPS rapportserie A2003:0014, Östersund.
- Ennals R & Gustavsen B (1999) *Work Organisation and Europe as a Development Coalition*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company.
- Grabher G (2002) *Cool projects, boring institutions: temporary collaboration in social context*. *Regional Studies*, 36:205-214.
- Granovetter M (1973) *The strength of weak ties*. *American Journal of Sociology*, 78: 1360-80.

- Gustavsen B, Finne H & Oscarsson B (red) (2001) *Creating connectedness: The role of social research in innovation policy*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamin's Publishing Company.
- Henning R (2003) *Stöd, infrastruktur och samverkan* (ej publicerat). Stockholm, Handelshögskolan.
- Håkansson H (1989) *Corporate technological behavior: co-operation and networks*. London: Routledge.
- Lund J (2003) *Handeln i Lillänge. Studie om externhandeln i Östersund*. Stockholm: Handelns utredningsinstitut.
- Lundvall B-Å (red) (1992) *National Systems of innovations: Toward a theory of innovation and interactive learning*. London: Pinter.
- Malmberg A (2001) "Lokala miljöer för industriell innovations- och utvecklingskraft" i Ekstedt E (red) *Kunskap och handling, förföretagande och regional ekonomisk utveckling*. Arbetsliv i omvandling: Stockholm.
- Malmberg B & Lindh T (2000) *40-talisternas uttåg – En ESO-rapport om 2000-talets demografiska utmaningar*. Rapport till expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, DS 2000:13, Stockholm. Finansdepartementet.
- Maskell P, Eskelinen H, Hannibalsson I, Malmberg A & Vatne E (1998) *Compettiveness, Localised Learning and Regional Development. Specialisation and prosperity in small open economies*. London:Routledge.
- Norgren L (1989) *Kunskapsöverföring från universitet till företag. En studie av universitetsforskningens betydelse för de svenska läkemedelsföretagens produkt-lanseringar 1945–1984*. Stockholm: Allmänna Förlaget.
- North D (1990) *Institutions, Institutional Growth and Economic Performance*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Polanyi M (1958) *Personal Knowledge*. London: Routledge and Keagan.
- Porter M (1998) "Clusters and the new economics of competition" *Harvard Business Review*, November/December: 77–90.
- Putnam R (1993) *Making Democracy Work; Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Rolf B (1991) *Profession, tradition och tyst kunskap*. Nora: Nya Doxa.
- Rothstein B (2003) *Sociala fällor och tillitens problem*. Kristianstad: SNS Förlag.
- Senge P M (1990) *The Fifth Discipline: The Art and Practice of Learning Organizations*. New York: Doubledaykap.
- Solow R (2000) *Growth Theory. An exposition*. New York and Oxford: Oxford University Press.
- Storper M (1997) *The Regional World – Territorial Development in a Global Economy*. London and New York: Guilford Press.
- Sölvell Ö, Zander I & Porter M (1991) *Advantage Sweden*. Stockholm Norstedt.
- Weber A (1909) *Theory of the location of industries*. Chicago: The University of Chicago Press.